

معادشناسی

آیت الله جعفر سبحانی دام ظلّه

مقدمه و ترجمه

دکتر علی شیروانی

عضو هیأت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

انتشارات دار الفکر

مؤسس: مرحوم حضرت حجة الاسلام والمسلمین
آقای حاج سید عبدالحمید مولانا (ره)

معادشناسی

مؤلف: آیت الله جعفر سبحانی

مقدمه و ترجمه: دکتر علی شیروانی

«عضو هیأت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه»

ناشر: انتشارات دار الفکر

چاپخانه: قدس، قم

نوبت چاپ: اول، ۱۳۸۵

شمارگان: ۴۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۴۰۰ تومان

شابک: ۹۶۴-۶۰۱۲-۶۲-۰ ۹۶۴-۶۰۱۲-۶۲-۰ ISBN : 964-6012-62-0

انتشارات دار الفکر:

◀ قم، خیابان صفائیه، جنب مدرسه امیرالمؤمنین (ع)، پلاک ۶۳۶

تلفن: ۷۷۴۳۵۴۴-۷۷۳۳۶۴۵-۷۷۳۸۸۱۴-۷۷۳۸۸۱۴ فاکس:

◀ تهران- خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری

روبروی اداره پست، پلاک ۲۳۸- تلفن ۶۶۴۰۸۹۲۷-۶۶۴۰۹۳۵۲

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست

۱۱	.....	سخنی با خواننده
	بخش نخست	مروری بر مباحث معاد
	دکتر علی شیروانی	
۱۵	.....	اصل معاد و جایگاه آن در معارف اسلامی
۱۵	.....	ایمان به معاد پس از ایمان به خدا
۱۶	.....	ضرورت معاد
۱۶	.....	دلایل ضرورت معاد
۱۸	.....	انگیزه‌ها و شبهات منکران معاد
۱۹	.....	حقیقت مرگ
۲۱	.....	رابطه مرگ با خواب
۲۲	.....	برزخ
۲۵	.....	سیمای برزخ در روایات
۲۸	.....	سؤال و مؤاخذه پس از مرگ
۲۹	.....	دیدار مردگان با خانواده خود
۲۹	.....	سیمای قیامت در قرآن
۳۰	.....	دگرگونی زمین، کوهها و دریاها
۳۰	.....	دگرگونی آسمان و ستارگان
۳۱	.....	شیپور مرگ (نقشه صور اول)
۳۱	.....	شیپور حیات (نقشه صور دوم)
۳۲	.....	ظهور حاکمیت خدا و قطع سببها و نسبها
۳۳	.....	دادگاه عدل الهی
۳۴	.....	به سوی بهشت یا دوزخ
۳۶	.....	بهشت
۳۷	.....	دوزخ
۳۹	.....	شفاعت

- ۴۱ ..... مفهوم شفاعت
- ۴۲ ..... نفی شفاعت باطل و اثبات شفاعت حق

بخش دوم ..... معاد از دیدگاه عقل و وحی ..... استاد سبحانی / ترجمه شیروانی

- ۴۵ ..... تقریظ آیه الله جعفر سبحانی
- ۴۷ ..... معاد
- ۴۸ ..... معاد در ادیان و آیین‌های گذشته
- ۵۰ ..... معاد در «عهد قدیم»
- ۵۰ ..... معاد در «عهد جدید»
- ۵۲ ..... قرآن و معاد در ادیان آسمانی
- ۵۵ ..... معاد در قرآن
- ۵۶ ..... نامهای معاد در قرآن
- ۵۶ ..... اوصاف معاد در قرآن
- ۵۸ ..... براهین ضروری بودن معاد
- ۵۸ ..... دلیل نخست: صیانت آفرینش از بیهوده بودن
- ۶۱ ..... دلیل دوم: معاد مقتضای عدل الهی است
- ۶۴ ..... دلیل سوم: معاد جایگاه تحقق وعده و وعید الهی است
- ۶۶ ..... دلیل چهارم: معاد جلوه گاه رحمت الهی است
- ۶۷ ..... دلیل پنجم: معاد، پایان سیر تکاملی انسان است
- ۶۹ ..... دلیل ششم: معاد مقتضای ربوبیت است
- ۷۱ ..... انگیزه‌های انکار معاد و شبهات منکران
- ۷۱ ..... انگیزه‌های انکار معاد
- ۷۴ ..... شبهات منکران معاد
- ۸۰ ..... پاسخ تفصیلی به شبهات منکران معاد
- ۸۹ ..... تجرّد روح انسانی
- ۸۹ ..... ۱. براهین عقلی بر تجرّد روح
- ۹۳ ..... ۲. قرآن، تجرّد نفس و جاودانگی آن
- ۱۰۱ ..... نمونه‌هایی از زنده گرداندن مردگان در ادیان گذشته
- ۱۰۲ ..... ۱. ابراهیم و زنده ساختن مردگان
- ۱۰۶ ..... ۲. زنده ساختن عزیر

فهرست ۷

۱۰۸	۳. زنده ساختن طایفه‌ای از بنی اسرائیل
۱۱۰	۴. احیای کشته بنی اسرائیل
۱۱۳	۵. احیای هفتاد تن از قوم موسی
۱۱۴	۶. مسیح مردگان را زنده می‌کند.
۱۱۵	۷. بیدار شدن اصحاب کهف
۱۱۷	مرگ، دریچه‌ای به سوی حیاتی نو
۱۱۷	۱. واژه «موت» در لغت و قرآن
۱۱۹	۲. آیا موت یک امر عدمی است؟
۱۲۰	۳. مرگ یک سنت همگانی است
۱۲۱	۴. چرا آدمی از مرگ هراس دارد؟
۱۲۲	۵. مرگ و اقسام آن
۱۲۶	۶. مرگ و اجل مستقی
۱۲۷	۷. توبه در حال مرگ
۱۲۸	۸. وصیت به هنگام مرگ
۱۲۸	۹. ناآگاهی مردم از زمان فرارسیدن مرگشان
۱۲۹	۱۰. فرشتگان، مأموران قبض روح
۱۳۱	حیات برزخی
۱۳۴	سؤال در قبر و عذاب قبر و نعمتهای آن
۱۳۷	نفخ صور
۱۳۹	اشراط ساعت یا نشانه‌های رستاخیز
۱۳۹	نشانه‌های قیامت در قرآن
۱۵۳	مشاهد قیامت یا حوادثی که هنگام قیامت رخ می‌دهد
۱۵۳	۱. متلاشی شدن نظام کیهانی
۱۵۴	۲. بیرون آمدن مردم از قبرها
۱۵۴	۳. دادن کتابها
۱۵۵	۴. حساب و گواهان
۱۶۴	۵. میزان
۱۶۹	۶. صراط
۱۷۴	۷. اعراف
۱۷۵	۸. لواء خمد

۱۷۶	..... ۹. حوض
۱۷۸	..... معاد جسمانی و روحانی
۱۸۰	..... معیار جسمانی و یا روحانی بودن معاد
۱۸۳	..... بررسی این دو ملاک در پرتوی قرآن کریم
۱۸۹	..... معاد روحانی از دیدگاه حکیمان
۱۹۳	..... رجعت
۱۹۵	..... مقام اول: امکان رجعت
۱۹۶	..... مقام دوم: ادله وقوع رجعت
۱۹۹	..... چند پرسش و پاسخ
۲۰۲	..... تناسخ، اقسام و براهین بطلان آن
۲۰۳	..... صورت نخست: تناسخ مطلق
۲۰۳	..... صورت دوم: تناسخ محدود (نزولی)
۲۰۴	..... صورت سوم: تناسخ صعودی
۲۰۶	..... عنایت الهی و تناسخ مطلق
۲۰۷	..... واپس‌گرایی و تناسخ نزولی
۲۰۸	..... تناسخ صعودی و منتقل شدن نفس
۲۱۰	..... یک بررسی همه‌جانبه از مسأله تناسخ
۲۱۶	..... سخنی در پایان
۲۱۷	..... ایمان و احکام آن
۲۲۷	..... توبه و شرایط آن
۲۲۷	..... امر نخست: فلسفه توبه
۲۲۸	..... امر دوم: حقیقت توبه
۲۲۹	..... امر سوم: وجوب توبه
۲۳۰	..... امر چهارم: آیا توبه کردن از گناهان صغیره واجب است؟
۲۳۱	..... امر پنجم: توبه، یک واجب فوری است
۲۳۲	..... امر ششم: اثر توبه
۲۳۳	..... امر هفتم: آیا پذیرفتن توبه بر خداوند لازم است یا نه؟
۲۳۶	..... امر هشتم: آیا باید علت پشیمانی از کارهای گذشته، قبح آن کارها باشد؟
۲۳۸	..... امر نهم: آیا توبه کردن از بعضی گناهان و نه همه آنها صحیح است؟
۲۴۲	..... شفاعت

۲۴۳	امر نخست: آیات شفاعت و دستمندی آنها
۲۴۶	امر دوم: شفاعت در روایات
۲۴۷	امر سوم: حقیقت شفاعت و اقسام آن
۲۵۱	امر چهارم: عوامل تشریع شفاعت
۲۵۳	امر پنجم: شرایط مشمول شفاعت
۲۵۴	امر ششم: آیا اثر شفاعت بخشودگی کیفر است یا...
۲۵۶	امر هفتم: اشکال های مطرح شده درباره شفاعت
۲۶۲	امر هشتم: آیا درخواست شفاعت رواست؟
۲۶۸	احباط و تکفیر
۲۶۹	احباط
۲۷۰	ادله منکران احباط
۲۷۵	دلیل مثبتان احباط
۲۷۶	تحلیلی دیگر از مسأله احباط
۲۷۸	عوامل احباط و اسباب آن
۲۸۲	تکفیر
۲۸۴	امر به معروف و نهی از منکر
۲۸۸	چند پرسش درباره مصاد
۳۱۶	ادله کسانی که آن دو را مخلوق می دانند
۳۱۹	ادله کسانی که منکر مخلوق بودن بهشت و دوزخ اند

۳۴۰	قیامت کبری
۳۴۱	رابطه و پیوستگی زندگی این جهان و زندگی آن جهان
۳۴۳	استدلالهای قرآن
۳۴۹	عدل الهی
۳۵۲	حکمت الهی
۳۵۶	تفاوتهای دو جهان
۳۶۲	ارتباط دو جهان
۳۶۵	مجازاتهایی اخروی
۳۶۵	سه نوع کیفر
۳۶۵	تنبيه و عبرت
۳۶۷	مکافات دنیوی
۳۷۰	عذاب اخروی
۳۷۵	تناسب کیفر و گناه
۳۷۸	شفاعت
۳۷۸	ایراد و اشکال
۳۸۰	ضعف قانون
۳۸۲	اقسام شفاعت
۳۸۲	نقض قانون
۳۸۵	حفظ قانون
۳۸۵	شفاعت رهبری
۳۸۹	شفاعت مغفرت
۳۸۹	جاذبه رحمت
۳۹۰	اصل تطهیر
۳۹۱	اصل سلامت
۳۹۲	رحمت عام
۳۹۳	رابطه مغفرت و شفاعت
۳۹۴	شرایط شفاعت
۳۹۶	شفاعت از آن خدا است
۳۹۷	توحید و توسلات
۳۹۸	پاسخ ایرادها

سخنی با خواننده

نوشتار حاضر مجموعه‌ای است فراهم آمده از دو بخش، که به تشریح مسئله معاد و مباحث کلامی پیرامون آن از منظر عقل و وحی می‌پردازد.

بخش نخست، فشرده‌ای از مباحث معاد را عرضه می‌دارد تا خواننده پیش از ورود در بحث‌های تفصیلی، تصویری کلی از قیامت و حیات اخروی در ذهن داشته باشد. این بخش به قلم نگارنده است.

بخش دوم، که بخش اصلی این نوشتار است، ترجمه مباحث معاد از الاهیات علی‌ه‌دی‌الکتاب و السنه و العقل، تألیف حضرت استاد آیه‌الله جعفر سبحانی - دامت برکاته - است که با نظارت و تأیید ایشان توسط نگارنده صورت گرفته است. تقریباً مؤلف بزرگوار بر ترجمه این بنده، زینت بخش مطلع این بخش از کتاب است. الاهیات علی‌ه‌دی‌الکتاب و السنه و العقل، که مشتمل بر یک دوره کلام اسلامی از مبداءشناسی تا معادشناسی است، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار می‌باشد، زیرا مجموعه‌ای است که حضرت استاد سبحانی - دام ظلّه - پس از سالهای متمادی تدریس و نگارش کتابهای متعدد در موضوع عقاید اسلامی، آن را به عنوان متن درسی در رشته عقاید و کلام برای مجامع فرهنگی و بویژه حوزه‌های علمیه سامان داده‌اند و سالهاست که محور دروسهای عقاید در حوزه علمیه قم می‌باشد.

این کتاب از مزایای متعددی بهره‌مند می‌باشد، از جمله:

۱. در آن بر مسائلی تکیه شده که برای جامعه مفید و لازم است، و از پرداختن به مطالب

غیر مفید و نیز مسائلی که علوم دیگر عهده‌دار بحث از آنها هستند، اجتناب شده است.

۲. در نقل مسلکها و مکتبهای فکری به منابع اصلی استناد شده، و در مقام داوری میان آنها، جانب عدالت و انصاف رعایت گردیده است.
۳. مطالب بطور منظم و منطقی و بگونه‌ای مطرح شده که هر فصل به منزله مقدمه برای فصل پسین می‌باشد و یا لااقل به نحوی نیست که متوقف بر مسائل بعدی باشد.
۴. شیوه طرح مباحث مناسب با فضای فکری این زمان و همراه با دلیل و برهان قانع‌کننده است، تا از گزند ایراد و اشکال مصون باشد، گرچه محصول اندیشه بشری هرگز خالی از اشکال نخواهد بود.
۵. سعی شده هر چه بیشتر به آیات قرآن کریم و احادیث معصومین علیهم‌السلام استناد شود.^۱

وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین
 دکتر علی شیروانی
 عضو هیئت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

---

۱. و آنچه بیش از همه مترجم را به این کتاب علاقمند ساخت و او را به ترجمه آن راغب نمود همین ویژگی اخیر آن است. در سراسر کتاب به آیات کریمه قرآن استناد شده است به نحوی که می‌توان این مجموعه را یک دوره تفسیر موضوعی قرآن کریم به شمار آورد.